

LES BELLES ARTS A SABADELL

per Pere Roca i Garriga

Amb aquest títol encapçalava la conferència que, a petició de Tomàs Casañas, aleshores President de l'Acadèmia de Belles Arts, vaig pronunciar en l'acte d'obertura del curs 1972-73 d'aquella Entitat. Això era el dia 7 d'octubre de 1972, ara fa, doncs, exactament sis anys.

Puc dir que el seu text ha restat inèdit i, d'altra banda, que el públic que assistí a aquell acte inaugural no fou massa nombrós: més o menys. "els de sempre..."

D'aleshores ençà poc ha canviat el panorama artístic a què em refereixo. Si de cas -i com ja era previsible aleshores- ha sofert un cert empitjorament. El text que ara es publica continua vàlid avui i de plena actualitat. Almenys així m'ho sembla. Jutgin, però, vos-tès.

"L'obertura de curs de l'Acadèmia de Belles Arts ofereix, evidentment, ocasió propícia per a desgranar una sèrie de consideracions a l'entorn de les activitats artístiques -pretèrites o actuals, i fins i tot futures, diria jo- que tenen per marc la nostra ciutat.

No pas que hàgim de traçar, amb detall, la trajectòria històrica de l'art sabadellenc, o bé el panorama exhaustiu de la seva multiforme expansió hodierna, sinó més aviat donar-ne una visió panoràmica que satisfaci fins a cert punt el nostre afany de conèixer quin és el seu sentit i la seva significació. En realitat, l'objectiu que més escauria a l'avinentesa fóra el d'actualitzar i fer viu el tema, pensant sobretot en l'esdevenidor de la ciutat, que trobem immersa en un procés interessantíssim de creixença i de transformació, dins d'un món inquietant i difícil de comprendre.

Fa gairebé un segle -són noranta-i-tants anys- que existeix i viu aquest cenacle artístic sabadellenc on avui ens trobem reunits. Des dels seus orígens, borrosos i modestos, fins al moment present, la nostra Acadèmia de Belles Arts ha experimentat no poques vicissituds. Esmentem només que darrerament li calgué abandonar la seva casa del carrer Sant Pau cantonada placeta de Sant Roc i carrer Advocat Cirera, i es traslladà a aquestes dependències noves que ara ocupa, després d'haver romàs un quant temps, en interinitat, en aquell casal vetust de sota el campanar. Foren uns anys crítics i decisius per a l'Acadèmia, que ens porten a evocar el mèrit dels homes que en aquells moments la regien, els quals hagueren de superar les ingents dificultats que posaven en perill la permanència de l'entitat. Gràcies a ells, l'Acadèmia pogué iniciar una nova etapa de la seva ja llarga vida, una etapa que demostra ésser una de les més plentòriques de la seva existència.

Fa gairebé un segle, doncs, que hi ha Acadèmia, però afegim totseguit que fa molt més de temps que, sense agrupació societària que els reunís, hi ha artistes a Sabadell. I la qüestió que jo, com Vostès, sovint ens plantejem és la de com s'explica que una població tan grisa, d'unes condicions ambientals decididament poc idònies per al desenvolupament de l'Art, hagi esdevingut un focus d'inquietuds i de realitzacions artístiques com ho és avui.

Sabadell ha estat sempre una població industrial; per tant, una població de mena treballadora, lliurada a una activitat productiva que s'orienta vers el guany i el rendiment lucratiu d'uns capitals posats en joc. I aquesta característica definidòria ha creat una mentalitat utilitària i pragmàtica en la gent que hi viu i que s'hi mou, que som tots nosaltres i la venerable filera invisible dels nostres avantpassats.

El primer local que l'Acadèmia de Belles Arts tingué a la Rambla

Sala I, de l'Acadèmia de Belles Arts, avui

I la indústria és, "per se", una activitat disciplinada, una activitat que crea una estructura laboral rígida, en la qual cadascú queda qualificat i socialment considerat pel rang que ocupa en el complex engranatge empresarial. D'aquí neix la valoració humana que la nostra societat té establerta i que està en vigència almenys des dels anys inicials dels vapors -cal Pissit, cal Rovira...- i de les xemeneies que s'enfilen cel amunt.

En aquest context fabril, ja es comprèn que les inquietuds artístiques no han pogut trobar, en línies generals, una atmosfera gaire favorable, sinó que, ben al contrari, han hagut de topar amb incomprendiments i dificultats de tot ordre, per no dir fins i tot, de vegades, amb franca hostilitat i rebuig.

Com arreu i des de sempre, existí, tanmateix, a Sabadell una valoració de l'Art. I no cal dir que aquesta valoració no s'ha perdut o extingit al llarg de la nostra història. La sensibilitat, i les necessitats artístiques que ella comporta, tant a nivell individual com a nivell col·lectiu o social, constitueixen un dels patrimonis de la Humanitat, i res, ni l'endarreriment o miserabilitat de les nacions o de les poblacions, ni l'assoliment dels estadis més avançats del que anomenem civilització, les poden anul·lar. Des dels primitius arracones del mosaic en blanc i negre del "Neptú" i de la rogenca ceràmica sigil·lata de la Salut, els habitants del solar sabadellenc, -els vallesans antepassats nostres-, han conreat les Belles Arts i ens han deixat testimonis o vestigis de llurs obres, o, si més no, de les obres d'altri amb què han volgut enriquir el lloc del llur habitatge.

La nova marca de l'Acadèmia de Belles Arts, que creà Antoni Vila Arrufat.

Però hem d'abandonar definitivament, per nefast, el prejudici que potser tots tenim una mica i que postula monumentalitat, excel·lència, i notorietat per a les obres d'art pertanyents al Sabadell pretèrit. No, -traiem-nos-ho del cap- Sabadell no és Altamira, ni Pompeia ni Empúries, ni Pisa, ni Florència... Acontentem-nos del que hi ha hagut, qualsevulla que siguin les seves dimensions materials, la noblesa dels elements utilitzats, o la seva intrínseca categoria artística i la seva anomenada: Unes modestes esglésies romàniques (Sant Nicolau, Sant Pau de Riusec), l'absis gòtic de Sant Felix... uns retaules renaixentistes, barcos o neoclàssics desapareguts (i que no eren res de l'altre món), ceràmiques, vidres, ferros forjats, unes quantes imatges, i poca cosa més... La presència de les Belles Arts no s'ha interromput mai a Sabadell: això és el que interessa de remarcar, evitant la temptació de qualsevol triomfalisme, per innocent i benintencionat que sigui.

El geni sabadellenc fou de molt nervi per al treball, no gens aventurer ni fantasiós; però fou un geni ardit i emprenedor, com ho demostra el fet que molt aviat la nostra vila anà guanyant anomenada per la seva activitat teixidora, una activitat artesana que venia a ésser l'escreix de la seva natural i bàsica dedicació a l'agricultura i al mercaderia. Fou la indústria, sens dubte, la que la féu desenvolupar amb pas segur, la que li donà dinamisme i li féu albirar uns falaguers horitzons de futur, enmig de les estretors que constituïren, durant llargues centúries, el marc de la seva migrada existència. No ens fem il·lusions ni, enlluernats per la puixança admirable de la ciutat que tenim avui, oblidéssim que Sabadell ha estat, fins fa relativament molt poc, no res més que un llogarret insignificant, perdut en les terres, no massa generoses, del Principat.

Podríem dir que la veritable història de les Belles Arts a Sabadell constitueix un contrapunt a la seva història industrial i econòmica, n'és com un eco molt subtil o un ressò molt feble, que només poden percebre els qui el cerquen, els qui creuen que hi és, els qui tenen desperta i afinada la sensibilitat per les coses de l'esperit. El paral·lelisme existeix certament, i puix que de dues trajectòries paral·leles es tracta, sembla que, coneixent la història general de Sabadell podria resultar fàcil de traçar-ne les grans línies.

Cal dir que els elements indispensables per a traçar aquesta història de les Belles Arts sabadellenques els trobem recopilats i estudiats amb tota la minuciositat desitjable en una obra de vigorosa alenada, que tots coneixem prou bé, i que mereix els més ferents elogis: "L'Art Sabadellenc", d'Andreu Castells, una obra monumental, tant per les seves proporcions -856 pàgines- com per l'explícit caràcter que té d'homenatge o monument a tots els artistes i artesans que hi ha hagut a la nostra ciutat. En aquest llibre, de valor senzillament excepcional, les grans línies d'aquesta història paral·lela de l'art i de la indústria (o economia) s'hi intueixen, encara que, degut al caràcter sobretot de recopilació i catalogació documentada que té l'obra, no hi queden tan clares i definides com ara desitjaríem. Es cert que Andreu Castells segueix un ordre cronològic en la disposició dels materials i en el desplegament del text que hi ha bastit, i té cura de l'enquadrament rigorós dels fets artístics dins els corrents, les escoles i les tendències de cada època. Però, així i tot, tenim la impressió, en llegir les seves pàgines, que aquest art sabadellenc tan digne d'estima segueix unes vies autònomes i autàriques, sense una clara connexió amb el desplegament i les vicissituds de la vida de la col·lectivitat local on és inserit.

Durant la prolongada etapa artesana de la vila, l'activitat artística local és quelcom decididament feble, d'una absoluta manca d'aparença i de relleu. Les coses canvien radicalment al segle XIX amb la industrialització i la introducció del vapor, moment en què surt a l'escena la burgesia sabadellenca. I canvien per una sèrie de factors concomitants, o concauses, que han de transformar a fons la vida de la població i la condició dels seus habitants, alliberant-los, en certa mesura -i almenys en amplies sectors- de l'estreta dependència a les necessitats més prementors que feien impensable, per als nostres avantpassats més remots, qualsevol intent seriós de dedicació a les tasques artístiques.

Em guardaré prou d'afirmar que l'època a què em refereixo fos (sobretot en els seus primers anys) una època de benestar i d'opulència que, per una part, permetés el diguem-ne oci artístic dins la societat sabadellenca i que, -per l'altra-, assegurés la comercialització fàcil dels productes de la lliure activitat creadora dels artistes. Però el que sí pot afirmar-se és que els horitzons econòmics sabadellencs començaren a obrir-se i a aclarir-se en aquells anys. I el renovellament general de la vida del país, amb la il·lusió i el mite del Progrés com a ressort principal, creà una atmosfera propícia per al desplegament de la força artística latent que hi havia a Sabadell i que no havia pogut manifestar-se abans.

De mica en mica, i amb l'ajut de circumstàncies favorables, de sabor anecdòtic (com la pesta groga a Barcelona), s'anà congnant ací un ambient artístic totalment nou, inèdit, que ja és consistent, rellevant i considerable a mitjan segle, i que, més endavant, donarà lloc al naixement de l'Acadèmia. Fet remarcable i significatiu, aquest, que ningú no s'hauria atrevit a preveure ni a pronosticar uns quants anys -dues o tres generacions- enrera. L'Acadèmia neix quan l'activitat econòmico-industrial sabadellenca ha assolit un dels seus nivells més alts, i quan, atès el rang de ciutat en 1877, la població ha fet la més llarga estirada demogràfica de la seva història, arribant als 18.000 habitants.

Sí, a Sabadell les Belles Arts han seguit el desenvolupament econòmic i demogràfic de la població. Afegim, però, que d'altra banda i com a contrapartida, la irrupció d'aquest front artístic influeix la marxa general de la vida sabadellenca, introduint-hi, al seu torn, un element nou i no imaginat que li donarà una especial vivacitat, unes perspectives més humanístiques i que li conferirà, en definitiva, una estructura més equilibrada i harmònica en uns anys que són realment els anys decisius per a la configuració de la personalitat de la ciutat.

En un moment determinat, entre 1855 i 1870, i quan les nostres fàbriques prenen més volada, a Sabadell comença a haver-hi artistes que fan soroll, que, superant atàviques timideses i prenent consciència del paper que els pertoca dins la societat, gosen dir "aquesta boca és meua". Aquests artistes són els Margalef, els Quer -el "senyor Quer"-, els "Xiquet, Creu de la Mà", els Sallarès... Més endavant,

en una segona ofensiva, vindran els Vila Cinca i els Figueras..., i després els Espinalt, Marià Burguès, Estruch, Vila-Puig, Vilatobà, fins arribar a les lleves i generacions que ocupen l'actualitat sabadellenca.

Però, deixant el fil de la història i abstraient-nos de la seva dinàmica, ens trobem davant d'un fet que atreu la nostra atenció. I aquest fet és el següent: les Belles Arts han transcendit escassament a la via pública de la nostra ciutat i en la seva plasmació urbanística. I això ens preocupa i ens manté insatsfets. Sabadell és una ciutat molt estimada pels sabadellencs, certament. Potser el grau d'afecció que li tenim els seus ciutadans, és dels més elevats, si el comparem amb el que hem pogut constatar en altres ciutats, que ens semblen tant o més estimables que la nostra. Però -per una mena de paradoxa- Sabadell és també, mal que ens requi de confessar-ho, una ciutat d'una manca gairebé absoluta de gràcia, d'amenitat, de bellesa, en la seva concreció material o urbanística: aclaparadora monotonía en el traçat dels seus carrers i en les seves construccions; escassetesa -gairebé absència total-, de perspectives urbanes d'una certa qualitat estètica; manca de detalls o de racons que resultin plausibles, si no remarcables, per la seva perspectiva i la plàstica volumètrica, etc.

Podríem dir que la tònica del nostre urbanisme és l'utilitarisme més sorrut i descarnat, un utilitarisme sense concessions a la presència del joc desinteressat i creador de l'artista. I ens preguntem: ¿Es podia esperar que les coses s'haguessin produït d'altra manera, que s'haguessin produït en un altre sentit més satisfactori?. Resulta difícil de respondre a aquesta pregunta. Ens hem de resignar a admetre els fets ineluctables, deixant que els qui són propensos a especulacions nostàlgiques i als termes elegíacs es planyin d'allò que hauria pogut ésser però que malauradament no és.

Potser, si volem ser estrictament objectius i desapassionats, haurem de reconèixer que les coses no han estat tan tristes com insinuava. Per molt exigents que siguem, hi ha, sens dubte, quelcom que se salva a Sabadell... Però és cert també que, gairebé sempre, -inevitablement, fatalment- al capdavant, les iniciatives en aquest sentit esperançadores han quedat, almenys en bona part, frustrades, i ens hem hagut d'anar acostumant a què l'empremta de l'Art brilli, en el nostre urbanisme, per la seva absència. L'esperit pragmàtic i utilitari a què em referia de la comunitat sabadellenca és el que posa el seu pes decisiu en la resolució de les qüestions en les quals cal comptar amb pressupostos. Les coses les fem amb un mínim -jo diria amb el mínim estricte- de concessions a l'estètica, i qualsevol propòsit en el qual tingui massa èmfasi l'Art en majúscula, no arriba a prosperar. Com si es temés de fer una despesa excessiva o inútil, com si es tractés d'evitar un luxe que no es compagina amb l'ètica d'austeritat que la ciutat del treball i de la indústria s'ha formulat per al seu ús.

Sigui com sigui, desitjaríem que Sabadell exterioritzés en la seva faç la poderosa força espiritual i espiritualitzadora -cultural- del missatge artístic que li han anat transmetent els seus artistes. Però, no essent aquesta la realitat, i tot dolent-nos-en, valorem almenys degudament el fet que, sense mai descoratjar-se, hi hagi hagut aquesta intensa activitat artística sabadellenca que ha possibilitat l'aparició de figures molt notables, de projecció nacional i àdhuc universal, i que hi hagi hagut agrupaments dotats d'un entusiasme indefallent, com aquesta gairebé centenària Acadèmia.

A desgrat del que acabo de dir, i dintre d'unes certes limitacions, la presència de les Belles Arts a casa nostra ha anat afermant-se i accentuant-se, i, amb el que té d'aportació positiva a l'elevació del nivell cultural de la ciutat, ha esdevingut molt forta en el que va de segle, especialment a partir de la segona dècada; i en aquests darrers anys s'ha diversificat en gran manera, assolint una difusió gairebé massiva que no havia mostrat abans. Només caldria esmentar, per a corroborar-ho, -i perdonin la personalització- la tasca de Mossèn Ernest Mateu, secundada amb entusiasme pels sabadellencs, en la restauració i embelliment del santuari de la Salut, i l'erecció, promoguda i dirigida pel propi Mossèn Ernest, del nou temple parroquial de Sant Salvador conjunt d'un valor artístic tan remarcable; les Exposicions Biennals de Pintura convocades per aquesta Acadèmia, amb la creació i lliurament de la Medalla Vila Cinca; els Premis Sant Lluç al mecenatge, la més recent institució del Premi de Teatre Ciutat de Sabadell, tot a compte de l'Acadèmia, així com el fet d'haver-se procedit, per part de l'Ajuntament de la Ciutat, a l'adquisició de la casa dels Turull, amb la intenció expressa de destinar-la a Museu local de Belles Arts...

El futur sembla, doncs, esperançador.

Però vet ací que les circumstàncies tan especials, tan torbadores i inquietants de la nostra època, poden arribar a constituir un obstacle molt seriós per al desplegament de l'Art a la nostra ciutat, com arreu del món civilitzat, que segueix uns viaranyos capaços d'alarmar a tots els humans.

En aquests darrers anys assistim, en efecte, a un fenomen que només s'havia insinuat -i encara tímidament- abans d'ara, i que semblava que podria ésser conjurat, quant al seu caràcter de amenaça, sense necessitat de muntar unes línies defensives ni una especial estratègia d'acció. Em refereixo a l'aparició d'una mena d'antinòmia, d'oposició, plantejada molt radicalment, entre l'activitat artística entesa en el seu sentit més ampli, i les manifestacions, cada dia més poderoses, absorbents i abassegadores d'una civilització de signe tecnològic que configura la nostra incipient i desafortunada societat de consum.

La qüestió es planteja, ja avui, en aquests anys setanta, amb tota la crueta, i no pas solament (ni principalment) en el nostre país, sinó arreu del món. I és de preveure que s'anirà radicalitzant i agreujant molt de pressa, amb un ritme accelerat. Es tracta d'una qüestió seriosa, profunda i d'incalculable abast, que ens està angoixant. Reduïda als seus termes més elementals, és la següent: En el món que s'està gestant ara, en aquests anys del darrer terç del segle XX, ¿què és el que prevaldrà?: ¿l'humanisme, anclat en els irrenunciabls valors de l'esperit, i per tant enriquidor de l'home, o la tecnologia, capaç d'empobrir-nos espiritualment i de convertir-nos en tristos robots?.

Ja es veu que l'Art està en perill, i no cal dir en quin dels dos plats d'aquestes terribles balances cal situar-lo.

En el context on ens estem movent, i en el que ens haurem de moure d'ací endavant, l'activitat d'entitats com l'Acadèmia i d'altres similars que hi ha escampades arreu del món té una importància decisiva, potser com mai no l'havia tinguda.

Perquè, si no són elles les que portin la veu cantant dels ideals que representen, i si no els projecten amb força i amb insistència sobre la societat, ens podríem trobar amb una acumulació de fets consumats, de signe contrari, que determinessin una tendència irrefrenable; ens podríem trobar amb un món en el qual l'Home se sentís, no ja en exili -que això és quelcom inherent a la seva mateixa condició i naturalesa-, sinó estranger a casa seva, desplaçat per allò que és producte dels seus esforços i de la seva intel·ligència, certament, però d'uns esforços i d'una intel·ligència no prou ben orientats...

No siguem, però, pessimistes, que l'Acadèmia inaugura avui un nou curs d'activitats, un curs que promet ésser particularment dens de realitzacions que se surten de qualsevol tònica rutinària i que, indubtablement, produiran impacte en la vida cultural sabadellenca, vigoritzant-la. Esperem que així sigui".